SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/4 (3) - 2023

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ
ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SP1342V3SI4Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич –филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа октори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Аббасов Беҳзод Бахтиёрович
1946 – 1965 ЙИЛЛАРДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИШЛАРИ ҲАМДА АҲОЛИНИ ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН ЕРЛАРГА КЎЧИРИШНИНГ БОШЛАНИШИ 10-21

Бабаджанов Хасан Бахтиёрович
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ ТАЪМИНОТИДА ТОМОРҚА ХЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ЎРНИ 22-27

Саидбобоева Гулзора Нематжоновна
ГОЭЛРО РЕЖАСИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДА АМАЛГА ОШИРИЛИШИ 28-36

Rasulov Ma'murjon Foziljonovich
O‘ZBEKISTONDA XALQARO SAYYOHLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MADANIY MEROS OBYEKTLARINING O‘RNI 37-42

Жиянбекова Шарофат Абдикахаровна
А.С. ПУШКИН НОМИДАГИ САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КУТУБХОНА МАРКАЗИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА ШАКЛЛАНИШИ ТАРИХИ 43-51

Esonov Ziyodbek Yuldashevich
FARG‘ONA VODIYSI QORAQALPOQLARI HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN 52-58

Фарманова Гульнара Комилевна
ИЗ ИСТОРИИ ПЕРВЫХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ И ИССЛЕДОВАНИЙ НА АФРАСИАБЕ 59-65

Turaev Sherzod Gulboy ugli
DESCRIPTION OF CHARACTERISTICS AND TYPES OF LIVESTOCK FARMING OF SURKHAN OASIS IN B.H. KARMISHEVA RESEARCH 66-71

Сотиболдиев Ғайратжон Отамирзаевич
ИНТЕРНЕТНИНГ ТАЪЛИМ ТИЗИМИГА КИРИБ КЕЛИШИ ТАРИХИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 72-78

Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich
ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ТАРИХИ МАНБАЛАРИНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ 79-90

Абдуллажанова Нигорахон Турдалиевна
БЕРУНИЙ ВА ИБН СИНО ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ ТАРИХШУНОСЛИГИДАН 91-95

Дониёров Носиржон Абдухолиқ ўғли
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА ИМЛО СИЁСАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ТАРИХИДАН 96-102

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Юлдашев Обиддин, Махлиё Мамбетқулова
ИСЛОМИЙ СУҒУРТА (ТАКАФУЛ) ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 103-109

Фозилов Умид Закирович
БОШҚАРУВ ХОДИМЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ОҚИЛОНА БАҲОЛАШ ТАШКИЛОТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ АСОСИ 110-118

Shoyev Davronbek Axmadjonovich
BOSHQARISH SIFATINI OSHIRISHDA "MENEJMENT LABORATORIYASI"NI TASHKIL QILISHNING O'RNI 119-125

Орзуқулова Зумрад Абдуҳолиқ қизи
ТРАНСПОРТ-ЛОГИСТИКА ХИЗМАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ 126-133

Djurakulov Shoxrux, Isaxonova Mohinur
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI 134-139

Raxmatullayeva Feruza Azimovna, Sharobiddinov Ahrorbek Qosimjon o'g'li
YALPI HUDUDIY MAHSULOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 140-146

Ёдгорова Шахноза Хайридиновна
ЎЗБЕКИСТОНДА ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЖРИБАЛАРИ 147-155

Qurbonov Ma'murjon G'ayrat o'g'li
ASOSIY ISHLAB CHIQARISH KO'RSATKICHLARINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI 156-166

Nurullayev Hoshimjon Hamidovich
BUXORO VILOYATINING NOMODDIY-MADANIY MEROSONING O'ZBEKISTON TURIZMI RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI 167-172

Маматов Бахадир Сафаралиевич
РИВОЖЛАНГАН ВА РИВОЖЛАНАЁТГАН МАМЛАКАТЛАРНИНГ ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИ ТИЗИМИ ТАЖРИБАЛАРИ 173-188

Ғойипназаров Санжар Баходирович
ИНСОН КАПИТАЛИНИ РАҚАМЛИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДРАЙВЕРЛАРИНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛ МОДЕЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 189-195

Садинов Азиз Зиядуллайевич
ЧИҚИНДИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ИШЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁНЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 196-203

Қурбонова Рахима Жамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна, Хакимов Дамир
ИЖТИМОИЙ КАПИТАЛНИ ЎЛЧАШДА ИЖТИМОИЙ ТАРМОҚЛАР ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ РОЛИ 204-216

Asamxodjayeva Shoira Shukurullayevna, Maxmudov Muxammadqodir Muzaffar o'g'li
YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA UNGA INVESTITSIYALARNI YO'NALTIRISH ZARURIYATI 217-222

Исломов Алишер Бахтиёр ўғли
БУХГАЛТЕРИЯ АУТСОРСИНГ ХИЗМАТЛАРИНИ КЎРСАТИШДА ПРОФЕССИОНАЛЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ 223-229

Agzamova Nargiza Gapurovna
SPECIFICS OF ETHNOGRAPHIC TOURISM AND ETHNIC TOURISM IN UZBEKISTAN 230-237

Муродова Дилноза Чориевна
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ ВА УНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ 238-245

Khodjaeva Shodiyabonu Abitdjanovna
QISHLOQ XOʻJALIGIDA AGROMARKETING TIZIMINING AHAMIYATI VA UNING FUNKSIYALARI 246-250

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна
МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ МАДАНИЯТ ТИЗИМИДА МАҚОМ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ 251-259

Ibroximov Sarvar Moʻydinjon oʻgʻli
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA OʻQITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH 260-265

Yuldashev Ibroxim Toʻychiyevich
MOVAROUNNAHR VA XUROSONDA MINIATYURA SAN’ATINING ADABIYOT BILAN OʻZARO UYGʻUNLIGI VA GʻOYAVIY ESTETIK VA AXLOQIY TASAVVURLARINING MUSHTARAKLIGI 266-271

Khamdamova Sitora Safarovna
MARKAZIY OSIYO XALQLARI TARIXIY TARAQQIYOTIDA KROSS-MADANIYATINING OʻZIGA XOSLIGI 272-277

Абдуллаев Джасур Абдиваит ўғли
ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИИ КАЧЕСТВ СОВЕРШЕННОГО ЧЕЛОВЕКА 278-283

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Xasanov Akbarjon Abdurashidovich
OʻZBEK TILSHUNOSLIGIDA MILLIY KONSEPTOSFERANI VOQELANTIRUVCHI LINGVISTIK BIRLIKLAR BOʻYICHA AMALGA OSHIRILGAN TADQIQOTLAR 284-292

Qurbonova Muharram Jurabekovna
XURSHID DAVRON SHE’RIYATINING TIL XUSUSIYATLARI 293-297

Сафарова Замира Рустамовна
ИНГЛИЗЧА ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР ТАРКИБИДАГИ ИНСОН НОМЛАРИНИНГ ЭТИМОЛОГИК ТАСНИФИ 298-304

Gubaydullin Artur Faridovich
THE NUANCES OF HUMOR TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S 'GOOD OMENS'.... 305-313

Tuxtayeva Dildora Zokirovna, Baxtiyorova Malikabonu Shavkat qizi
ETEL LILIAN VOYNICHNING “SO‘NA” ASARIDA BOSH QAHRAMONLAR DINAMIKASI ... 314-318

Seytnazarova Injayim Erjanovna
TILEWBERGAN JUMAMURATOV ASARLARIDA UNDALMALARNING USLUBIY QO‘LLANILISHI 319-325

Асадова Дилбархон
ЎРХОН ПАМУҚНИНГ “ҚОРА КИТОБ” РОМАНИДА “ЎЗЛИКНИ ИЗЛАШ” МОТИВИ 326-342

Khusanov Eldor Davlat o‘g‘li
BUYUK BRITANIYA VA AMERIKA INGLIZ SHEVALARINING O’XSHASH VA FARQLI JIHATLARI 343-348

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Утемуратов Махмут Ажимуратович
ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ – ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 349-355

Шымбергенова Улзада
ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИДА ВОЯГА ЕТМАНЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПЕДАГОГ (ПСИХОЛОГ)НИНГ РОЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 356-362

Полвонов Нажмиддин Аслиддинович
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКНИ МУСОДАРА ҚИЛИШ МАҚСАДИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ 363-372

Мирзаев Шухрат Шавкатович
КАТЕГОРИЯ «ДЕЙСТВИЕ ПРАВА»: ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И ПРЕДЕЛЫ 373-382

Муҳаммадиев Сарвар Асқар ўғли
“ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ УНДИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ” 383-392

Махмудов Суннат Азим ўғли
ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ АСОСИ СИФАТИДА ЯРАШУВ ВА ХУСУСИЙ АЙБЛОВНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 393-399

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Farrux Axmedov
XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA KURASHNI RIVOJLANTIRISH 400-409

Музафарова Саодат Хайдаровна
ЎРТА АСРЛАР ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИ МАЪНАВИЙ МЕРОСИДА МУСИҚА ВА УНИНГ ЭСТЕТИК АҲАМИЯТИ 410-415

Xaydarova Iroda Nizomiddinovna
BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARI TALAFFUZINI TAKOMILLASHTIRISH NUQTAYI NAZARIDAN 2020-2021 O'QUV YILI FAN DASTURLARI VA MATERIALLARI TAHLILI ... 416-421

Шукурова Нафиса Алишеровна
ЗАМОНАВИЙ ВОЛЕЙБОЛГА ХОС ҲИМОЯ ҲАРАКАТЛАРИНИ МОДЕЛЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ШАКЛЛАНТИРИШ ... 422-427

Nigmanov Bori Botirovich
FUTBOLCHILARNI TAKTIK TAYYORLASHDA HARAKATLI O'YINLARNING AHAMIYATI ... 428-433

Муродова Дурдона Раимжон қизи
БЎЛАЖАК МУСИҚА ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ ... 434-438

Axmedov Alisher Nosir o'g'li
ANSAMBL BILAN ISHLASH METODLARI VA TAMOYILLARI ... 439-447

Saparboyeva Dilshoda Sobir qizi
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA INSON QADRINI ULUG'LASH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI ... 448-452

Mansurbekova Feruza Gayratovna
BOLALAR XORLARI BILAN ISHLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI ... 453-456

Xodjayev Bolta Qurbonovich, Xojiyeva Matluba Shukurovna
O'QITUVCHI MEHNATNI ILMIY ASOSDA TASHKIL ETISH YO'LLARI ... 457-465

Atamuratova Munira
O'ZBEK GURUHLARIDA INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISHDA MADANIY ASPEKTDAN FOYDALANISHGA OID ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INTERFAOL METODLAR TAVSIFI ... 466-471

Нурилло Эминов
ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИНИНГ МОҲИР ИЖРОЧИСИ ОТАХОН МАТЁҚУБОВНИНГ ИЖОДИГА БИР НАЗАР ... 472-476

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ S/4 (3)-2023.
ISSN: 2181-1342 (Online)
https://scienceproblems.uz

10.00.00 – Филология фанлари

Seytnazarova Injayim Erjanovna
Qoraqalpoq davlat universiteti
Qoraqalpoq tilshunosligi kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi
E.mail: s_injaim@karsu.uz
Tel: +998 99 545 27 05

TILEWBERGAN JUMAMURATOV ASARLARIDA UNDALMALARNING USLUBIY QO'LLANILISHI

Annotatsiya. Maqolada badiiy adabiy tilimizning har tomonlama taraqqiy etishiga katta hissa qo'shgan mashhur shoir, qoraqalpoq adabiyotining yirik namoyondasi, O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq shoiri Tilewbergan Jumamuratov asarlarida undalmaning uslubiy va lingvopoetik vazifasi haqida so'z yuritiladi. Ya'ni, maqolada shoir ijodida qo'llanilgan undalmalarning turlari, ularning ma'noviy va uslubiy xususiyatlari haqida atroflicha bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Uslubiy neytral undalmalar, ijobiy va salbiy undalmalar, obrazli undalmalar, kuchaytirilgan undalmalar, gradastiyaviy undalmalar, frazeologik undalmalar, metaforik undalmalar, metonomik undalmalar, ironiyaviy undalmalar, perifrazaviy undalmalar, sarkazmlik undalma va h.

Сейтназарова Инжайим Эржановна
Сейтназарова Инжайым Ержановна
Кандидат филологических наук, доцент кафедры
Каракалпакского языкознания
Каракалпакского государственного
университета имени Бердаха

СТИЛИСТИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБРАЩЕНИЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ТЛЕУБЕРГЕНА ЖУМАМУРАТОВА

Аннотация. В статье говорится о стилистической и лингвопоэтической функциях обращений в произведениях одного из крупных представителей каракалпакской поэзии, внесшего неотъемлемый вклад в развитие художественного языка, народного поэта Узбекистана и Каракалпакстана Тлеубергена Жумамуратова. В частности, статья анализирует семантические и стилистические особенности обращений и их виды, использованных в произведениях поэта.

Ключевые слова: стилистически нейтральные обращения, положительные и отрицательные обращения, образные обращения, усиленные обращения, градационные обращения, фразеологические обращения, метафорические обращения, метонимические обращения, иронические обращения, обращения -перифразы, обращения- сарказмы и т. д

Seytnazarova Injayim Erjanovna
Docent of Karakalpak State University
named after Berdak
s_injaim@karsu.uz

STYLISTIC USE OF ADDRESSES IN THE WORKS OF TLEUBERGEN JUMAMURATOV

Abstract. The article deals with the stylistic and linguo-poetic functions of addresses in the works of one of the major representatives of Karakalpak poetry, who made an integral contribution to the development of the artistic language, the national poet of Uzbekistan and Karakalpakstan Tleubergen Jumamuratov. In particular, the article analyzes the semantic and stylistic features of addresses and their types used in the poet's works.

Keywords: stylistically neutral addresses, positive and negative addresses, figurative addresses, intensified addresses, gradational addresses, phraseological addresses, metaphorical addresses, metonymic addresses, ironic addresses, paraphrase addresses, sarcasm addresses etc.

DOI: https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI4Y2023N41

Kirish. Undalmalar, so‘zlovchining nutqi qaratilgan shaxs, jonli va jonsiz narsa-buyumni bildirishiga qarab, kuchli uslubiy qurol sanaladi. Undalma, kirishlar yoki kiritmalar kabi, gapni kengaytiradi, ammo uning bo‘laklari bilan sintaktik aloqaga kirishmaydi, yozuvda vergul yoki undov belgisi bilan ajratiladi. U gap boshida ham, o‘rtasida ham va oxirida ham kelishi mumkin. Qiyoslang: Uka, bu ishlaring menga yoqmayapti; Bu ishlaring , uka, menga yoqmayapti; Bu ishlaring menga yoqmayapti, uka. Bolalar! Ko‘chada ehtiyot bo‘linglar. Gap boshida undalma maxsus intonatsiya bilan aytiladi va ba’zan vokativ gap vazifasini bajaradi. Undalma, kirish, kiritma kabi, fikr bayonida muhim o‘rin tutadi.

Undalmalar so‘zlovchining tinglovchiga bo‘lgan munosabatini bildirib, baholash ma’nosiga (ijobiy, salbiy, neytral, ko‘tarinki va h) ega bo‘ladi. Undalma o‘zining leksik-grammatik tabiati bilan undalma vazifasini bajarishi bilan birga, shu vazifada kelgan shaxs, narsa-buyumni tavsiflab beradi. Ularning aksariyati eksressiv tarzda bo‘lib, qo‘llanishiga ko‘ra turli xususiyatlarga ega[1:188].

- Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Rus tili va tyurkologik adabiyotlarda undalmalar anchadan buyon sintaktik kategoriya sifatida qaralib kelinmoqda. Bu sintaktik kategoriya F.I.Buslayevning “Историческая grammatika русского язык” nomli ishidan boshlab, to hozirgi kungacha ko‘pchilik grammatik adabiyotlarda u gap a’zolari bilan grammatik aloqasi yo‘q so‘zlar guruhiga kiritilib, gap a’zosi deb hisoblanmaydi.

Rus tilshunosligida undalmalar haqida olimlarda ham bir qator fikrlar paydo bo‘ldi. Masalan, A.G.Rudnev undalmalarни o‘ziga xos grammatik ma’nosiga, morfologik belgisiga ko‘ra alohida gap a‘zosi deb hisoblaydi. Shuningdek, undalmalar A.T.Abramov va E.V.Krotevich ishida ham “alohida gap a’zosi” yoki “yo‘ldosh a’zo” deb qaraladi[2: 257,259].

O‘zbek tilshunosligi tadqiqotchisi A.G‘ulomov, M.Asqarovalar o‘z ishlarida «Undalmalar o‘z xarakteriga ko‘ra asosan shaxs nomlaridan iborat. Badiiy asarlarda, ayniqsa, lirikada jonli, jonsiz buyumlarning nomlari ham undalma vazifasida qo‘llaniladi va ular emotsionallik uchun xizmat qiladi»[3:151] deya ta’kidlagan.

- **Tadqiqot metodologiyasi.** T.Jumamuratov asarlari o‘z tilining jilvadorligi, obrazli metafora va o‘xshatishlarga boyligi, ta’sirchanligi bilan farq qiladi. Muallifning til boyliklaridan foydalanishdagi o‘ziga xos yutuqlaridan biri uslubiy figuralar va troplardan foydalanishi hisoblanadi. Uning she’rlarida boshqa troplar bilan bir qatorda sintaktik konstruksiyalar, jumladan undalmalarдан mahorat bilan foydalangan.

So‘zlovchining o‘zi qaratilgan shaxs yoki boshqa bir narsa-buyum, tabiat jarayonlarini ifodalovchi so‘zlar undalma bo‘lib, ular ifodalamoqchi bo‘lgan fikrga yoki xabarlarga tinglovchi e’tiborini qaratish uchun xizmat qiladi[4:158].

Poetik badiiy matnlar oʻz tashkiliy shakli va uning мазмunini ifodalagan oʻy-fikr yuritish shakli yuzasidan monologik xususiyatga ega. Biroq, badiiy matnlar inson bilan qurshagan muhit oʻrtasidagi chuqur munosabat har xil tomonlarini tasvirlaganlikdan, unda soʻzsiz ichki dialog ham oʻrin oladi. Badiiy matnlarда dialogning asosiy belgisi – undalma soʻz sanaladi. Undalmalar ichki adresatni tasvirlash, u bilan munosabatga kirishish uchun xizmat qiladi. Biroq, badiiy matndagi dialog, undalmaning xususiyati – nutq jarayonida suhbatdoshning yoʻqligi, subyekt bilan adresat oʻrtasidagi munosabatning murakkabligida. Dialog badiiy matnda tasvirlanayotgan olamdan oʻrin olishi bilan toʻliq adresat boʻlish imkoniyatiga ega va ularga undalma yordamida munosabat qilish imkoniyatini beradi[5:129].

Gap undalma bilan kengayadi. Undalma gap tarkibidaги II shaxs kishilik olmoshi (sen, sizlar) boʻlgan soʻz maʼnosini kengaytirib beruvchi birlik boʻlib, u maʼno jihatdan gapni kengaytiruvchi sifatida ishtirok etadi. Undalma gapning sintaktik munosabatiga aloqasi yoʻq. Undalma кенгайган olmosh gapning barcha aʼzosi sifatida kelishi mumkin[6:376].

- **Tahlil va natijalar.** Nazmiy asarlarda undalmaning qoʻllanishi uning taʼsir qilish darajasini yanada orttiradi. Shoir asarlarida ham undalma soʻz hamma gap aʻzosi vazifasidagi adresat boʻlgan II shaxs kishilik olmoshini kengaytirib kelgan:

a) Ega vazifasidagi kishilik olmoshi bilan munosabatda boʻlib, uni kengaytirib kelgan:

Aytshı, **jigit, sen** sırıńdı,
Kewliń kimge burıldı. [9:149].

b) Aniqlovchi vazifasidagi kishilik olmoshi bilan munosabatda boʻlib, uni kengaytirib kelgan:

Ókpelepseń bul Aynaxanǵa,
Pámiń qayda, **seniń, menmen jigit**? [9 :284].

d) Toʻldiruvchi vazifasidagi kishilik olmoshi bilan munosabatda boʻlib, uni kengaytirib kelgan:

Otaǵası, boldı qolay,
mine **Sizge** jańalıq!
Keteberiń áne solay,
Túyeńizde dem alıp [10:13].

e) Hol vazifasidagi kishilik olmoshi bilan munosabatda boʻlib, uni kengaytirib kelgan:

Jan Moskva, sayran etip men **sende,**
Júrgenimdi umıtpaspan hesh gezde.
Hár muzeyiń úlken tariyx arnası,
Hár bir kósheń bir ájayıp kórgizbe [11:10].

Undalma qoʻllanilganda y kengaytirib kelgan kishilik olmoshi koʻp holatlarda tushib qolishi ham mumkin:

Ày sulıwım, diydarıńa nur tolǵan,
Ày jomartım, sıylıǵıńa qır tolǵan [9:298].

T.Jumamuratov asarlarida undalmalarning juft boʻlib jamlanib kelishi ham uchraydi:

Ày, **mákanlas, bawırlarım, doslarım,**
Watan usı bolsa, qayda kóshemiz?! [9:97].

Undalma alohida gap maʼnosida ham qoʻllanilgan:

Dáwran sherik, zamanlaslar, shın doslar!
Ullı baxıt keleshekke jol baslar [9:165].

T.Jumamuratov asarlarida undalmalarning gapda turli pozitsiyaviy oʻrinda kelganligini koʻrishimiz mumkin:

a) gap boshida keladi:

Kúnshil jora, ishiń jaman tarılıp,
Ayıqpadıń, bul awırıwdan arılıp [9:24].

b) gap oʻrtasida keladi:

- "Alıp qashıp májbúr etti xorlıqqa»,
Deseń, **sulıw,** qutılasań ólimnen[9:61].

c) gap oxirida kelgan:

- Bul zarlawdı qaydan taptıń, **bayǵusım,**
Sayrap turǵan búlbiliń be, qay qusıń?... [9:55].

Shoir asarlarida undalmalar gap boshida qoʻllanishi koʻp uchraydi. Gap oʻrtasida va oxirida qoʻllanilgan undalmalarда emotsionallik maʼno kuchli boʻladi.

Undalmaning emotsional maʼnoni bildirish darajasi uning gap qaysi oʻrinda kelishi bilan emas, balki qanday gap tarkibida qoʻllanishi bilan bogʻliq. Masalan, xabar gap tarkibida kelgan undalma bilan buyruq yoki undov gap tarkibida qoʻllanilgan undalmalarда emotsional-ekspressivlik darajasi bir xil boʻlmaydi. Undalma odatda oʻzi ishtirok etgan gap intonatsiyasiga mos aytiladi. Undagi intonatsiya undalma xarakterini belgilaydi[7:76].

T.Jumamuratov asarlarida undalmalar turli baholash vazifasida qoʻllaniladi:

1. Uslubiy neytral undalmalar. Bunday undalmalarда soʻzlovchining baholash vazifasi neytral boʻladi:

Àwez, nege júrmey qaldıń? –
Kemshilikti kórmey qaldıń [9:88].

2. Ijobiy undalmalar. Bunday undalmalarда soʻzlovchining baholash vazifasi ijobiy boʻladi:

Palwanlarıń tolqın menen ayqasqan,
Ernazarday eliń batır, **Aralım** [9 : 93].

3. Salbiy undalmalar. Bunday undalmalarда soʻzlovchining baholash vazifasi salbiy boʻladi:

Dápingendey seniń qanday kúshiń bar,
Shuǵıl jora, talantlıǵa ishiń tar [9 :19].

4. Obrazli undalmalar. Bunday undalmalar oʻz aniqlovchisi yoki tushuntiruvchisiga ega boʻlib, nutqni obrazli qiladi:

- Awzıńdı jap, **pámsiz pıshıq!**
Keter boldı káypim ushıp,
Jelkeńdi ezbesten burın,
Úyden shıq, dárhal úyden shıq! [11:50].

5. Kuchaytirilgan undalmalar. Bunday undalmalar gap mazmunini kuchaytadi, ular takrorlanib kelishi orqali koʻrinadi:

Dushpanıń iyt bolıp talaǵan,
Tústiń be otlarǵa, suwlarǵa,
Ana jan, ana jan, anajan!
Jan ana, jan ana, anajan ana! [9 :123].

6. Graditsaviy undalmalar. Bunda undalmalar ma’no jihatidan yaqin yoki sinonim so‘zlardan iborat bo‘lib asta-asta kuchaygan ma’no ifodalaydi:

Qısı-jazı nur uyashlı, jaqtı aspanım, barmısań,
Xorezmli qaraqalpaq, ata mákanim, barmısań,
Úlken-kishi, atar-qurbı, tuwısqanım, barmısań,
Házilkesh dayı-jiyenli, janajanım, barmısań,
Qublagahım – ata-anam, mehriybanım, barmısań? [9:122].

7. Frazeologizmik undalmalar. Bunda bir necha ma’noli so‘zlar “kinoyaviy” bir leksik ma’no anglatib turadi:

Qarar kózim, hám de qızım, hám ulım,
Kiygizeyin kiyimniń de táwirin [12 :123].

8. Metaforik undalmalar. Bunda ko‘p ma’no asosida o‘xshashlik belgilariga arab undalma yasaladi:

Ey, zamanlas, **erkin ósken jańa gúl,**
Sóylep ótti Seytova Jumagúl,
Eki ómirdi óz basınan keshirgen,
Meniń aytqan sózlerime gúwa bul [12: 41].

9. Metanomik undalmalar. Bunda metanomik usul orqali ko‘chma ma’noli so‘z orqali bildiriladi:

Háliń neshik, **háy ishewik**, qalaysań,
Óz úyińe saldıń talay ılaysań.
Tirisinde ana qádirin bilmediń,
Ólgennen soń sen nesine jılaysań? [9:37].

9. Ironiyaviy undalmalar. Bunda kinoyali kulgu orqali undalma hosil bo‘ladi:

Tap kelgendey basqa jurttan,
Bizlerdi jat kórmeń, **jigit** [9: 283].

10. Perifrazalik undalmalar. Bunda shaxs yoki narsa-buyum nomi to‘g‘ridan-to‘g‘ri aytilmay, faqat uning asosiy belgilari yoki xarakterli xususiyatlari orqali undalma yasaladi[8:82].

Bir saparı qorshap aldı kóp jeńge,
- Shayır áynim, erkekten men kemmen be? [9: 71].

11. Sarkazmlik undalma. Bunda oddiy ma’nodagi so‘z to‘g‘ridan-to‘g‘ri kulgu orqali undalma yasaladi:

Barǵıń kelse motorıma min, - dedi.
Júreksinbey turdım biraz oylanıp.
- Qoyan júrekpiseń, **qurdas,** sen, - dedi,
Uyalǵannan zorǵa mindim qıylanıp [13:13].

T.Jumamuratov asarlarida I shaxs bilan moslanib kelgan undalmalar kontekstdagi ma’nosiga ko‘ra har xil ma’noviy vazifani paydo qilgan:

1) Tug‘ishgan, birodarlik ma’nosini anglatadi:

Àbden shıdamadı baslıq:
- Mınaw sóziń maǵan qaslıq,
tilińdi tart, **qarındasım,**
Bul ne degen jaramaslıq! [11, 55].

2) Sevish, ardoqlash ma'nosini anglatadi:
- Ày sáugili periyzatım,
Maǵan belli seniń atıń.
Wáde bunday emes bıraq,
Sóz bolıp tur aljasıraq [14:33].
3) Erkalatish ma'nosini anglatib keladi:
- Aynanayın, **Muratbay,**
Oynataman jılatpay.
Men qasıńa kelgende,
Mańıray berme ılaqtay[9:143].
4) Maqtanish, faxrlanish ma'nosini anglatib keladi:
Otqa jumsasań da onnan aytpayman,
Qullası, men seni hesh muńaytpayman.
Meniń ıqtıyarım seniń qolıńda,
Ólsem de ırzaman seniń jolıńda,
Anamday qádirdan ullı Watanım! [9 :136].
5) Yalinish, yolvorish ma'nosini anglatib keladi:
Aynanayın kelinim,
Ashıwı kelse erińniń,
Qaǵazdı bekkem tislep tur,
Búlk etpesin eriniń [10:9].
6) Ayanchli holat, pushaymon bo'lish, o'kinch ma'носини anglatib keladi:
Kúshiń belli, demińdi al, **biyshara,**
Sırttan qarap ǵayratımdı kór meniń [12:97].
7) Mensimaslik, kamsitish ma'носини anglatib keladi:
Jaqpay alıp aytqanları,
Jazıwshınıń keldi arı.
- Ày zańǵar, sen ne dep tursań?
Ózimde bar onıń bári [10:6].

- **Xulosa va takliflar.** Ma'lumki, undalmalar so'zlovchining tinglovchiga bo'lgan xolis, ijobiy, salbiy, tantanavor, rasmiy kabi munosabatlarini ham ifodalaydi. Masalan, rasmiy uslubda qo'llangan undalmalarda rasmiylik bo'yog'i sezilib turadi: Hurmatli Ahmad Rahmatovich, Sizga shuni ma'lum qilamizki... Undalmalar so'zlashuv, badiiy va publitsistik uslublarda, asosan, emotsional-ekspressivlik bo'yog'iga ega bo'ladi. Bunday birliklardagi undash ma'nosini yanada kuchaytirish uchun turli undovlar ham birga qo'llanishi, undalmalar takror holda kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, undalmalar so'zlovchining o'z fikrini ifodalashdan oldin tuinglovchini tinglashga, tushunishga tayyorlash, diqqatini jalb qilish bilan fikrining ta'sir kuchini oshirish maqsadida qo'llaniladi. Uning ekspressiv tasviri o'zi ishtirok etgan gap semantikasining xarakteriga, o'z navbatida shu gapning emotsionalligi undalmaga bog'liq bo'lib qoladi. T.Jumamuratov asarlarida undalmalar turli shaklda, turli ma'no ottenkalarida qo'llanilib, shoir ijodini obrazli tarzda boyitib kelgan.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Абдиназимов Ш. Лингвопоэтика. – Нөкис, 2019. – Б. 129.
2. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивлик ифодалашнинг синтактик усули. – Тошкент: Фан, 1987. – Б. 76.
3. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиниң стилистикасы. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1990. – Б. 82.
4. Дәўлетов М. Ҳәзирги қарақалпақ тилиндеги қоспаланған жай гәплер. – Нөкис,1990– Б. 257-259.
5. Dáwletov A., Dáwletov M., Qudaybergenov M. Házirgi qaraqalpaq ádebiy tili. Sintaksis. – Nókis: Bilim, 2009. – B. 158.
6. Жумамуратов Т. Аралға келдим оралып. –Нөкис: Қарақалпақстан, 2016. -324 б.
7. Жумамуратов Т. Жазыўшы ҳәм алтын балық. – Нөкис: Билим, 2015. - 64 б.
8. Жумамуратов Т. Жүрек муҳаббаты. – Нөкис, 1956. – 56 б.
9. Жумамуратов Т. Мениң заманласларым. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1961. - 190 б.
10. Жумамуратов Т. Өмириңниң өзи философия. – Нөкис: Қарақалпақстан, 2005. - __ б.
11. Жумамуратов Т. Дослық ҳаққында қосықлар. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1988. - 106 б.
12. Sayfullaeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G va boshq. Hozirgi oʻzbek adabiy tili. – Toshkent: FAN, 1987. – B. 376.
13. Ғуламов А, Асқарова М. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент, 1987. – Б. 151.
14. Шомақсудов А., Расулов И., Қўнғуров Р., Рустамов Ҳ. Ўзбек тили стилистикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1983. – Б. 188

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SP1342V3SI4Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари" электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).